

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1983 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1984

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1983

VILNIUS

1984

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1983

VILNIUS

1984

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ
ГОД 1983

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1984

63.3(2L)
Li237

Redakcinė kolegija:

Bronius VAITKEVICIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Mečislavas JUCAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDUNAITE (sekretorė), Tamara TARŠILOVA, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTE, Regina ŽEPKAITE (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

L 0505040000—129 ž-84
M854(08)—84

© LTSR MA Istorijos institutas, 1984

IN MEMORIAM

ANTANAS DANILIAUSKAS (1926.X.I—1983.III.13)

1983 m. kovo 13 d. mirė žinomas tarybinis lietuvių etnografas Lietuvos TSR MA Istorijos instituto vyresnysis mokslinis bendradarbis, istorijos mokslų kandidatas Antanas Daniliauskas.

A. Daniliauskas gimė 1926 m. spalio 1 d. Marijampolėje (dabar — Kapsukas) mokytojų šeimoje. 1952 m. įgijęs aukštąjį istoriko išsimokslinimą, iki 1962 m. mokytojavo vidurinėse mokyklose. Dirbdamas Panevėžio rajono Geležiu vidurinėje mokykloje, įsijungė į kraštotyros veiklą, ja sudomino mokinius. Nemažai prisidėjo prie rajono kultūros paminklų, istorinės ir revoliucinės praeities tyrimo.

1960 m. jis įstojo į aspirantūrą MA Istorijos institute, kur, ją baigęs, dirbo iki mirties. 1965 m. apgynė istorijos mokslų kandidato disertaciją tema „Juodupės valstybinio vilnonių audinių fabriko „Nemunas“ darbininkų kultūra ir buitį“. 1974 m. išrinktas vyresniojo moksliniu bendradarbiu.

Parašė monografijas „Siaurės rytu Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra“ (1970), „Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.“ (1978). Vėlionis dar spėjo išvysti paskutinį darbą „Etninės darbininkų kultūrinio gyvenimo problemos“ knygoje „Lietuvos TSR pramonės darbininkų kultūros ir šeimos etnografinės problemos“ (1983). A. Daniliausko plunksnai priklauso daugiau kaip 80 mokslinių ir mokslų bei liaudies meno populiarinimo straipsnių.

Vienas iš pirmųjų kaip etnografas ėmėsi tirti Lietuvos TSR miestų gyventojų materialinę bei dvasinę kultūrą. Aktualiai mokslinei problemai jis paaukojo daugiau kaip dvidešimt brandžiausių gyvenimo metų. Pirmasis respublikoje pradėjo nagrinėti kultūrinio gyvenimo etnines orientacijas, etninių procesų reiškimąsi Lietuvos TSR miestuose. Gilindamasis į šią temą, atkreipė dėmesį į etnines ir internacionalines kultūros, nacionalinių ir internacionalinių tradicijų sąveiką, atskleidė esminius miesto gyventojų ir ypač darbininkų buities bei kultūros pakitimus Tarybų valdžios metais. A. Daniliauskas įrodė, kad etniniai poslinkiai tarp pramonės darbininkų, palyginti su kitų socialinių sluoksnių, turi savitumą ir gali būti atskiras tyrimo objektas. Jis vadovavo Etnografijos skyriaus darbuotojams, nagrinėjusiems temą „Lietuvos TSR gyventojų socialinė-kultūrinė raida išsivysčiusio socializmo laikotarpiu“. Nuo 1962 m. dalyvavo etnografinėse ekspedicijose ir buvo grupės vadovas. Perskaitė nemaža pranešimų sąjunginėse ir respublikinėse konferencijose. 1964 m. dalyvavo tarptautiniame etnografų ir antropologų kongrese Maskvoje ir polemizavo su Vakarų šalių kultūros tyrinėtojais, neigusiais materialinės kultūros poslinkių skirtumą kapitalizmo ir socializmo sąlygomis. Bendradarbiavo Berlyne leidžiamame etnografijos referatyviniame žurnale „Demos“.

A. Daniliauskas nesitenkino vien mokslininko darbu. Jis gyvai domėjosi Paminklų apsaugos ir kraštotyros bei Liaudies meno draugijų veikla ir skelbė mokslinę medžiagą apie gimtąjį kraštą Kraštotyros draugijos leidiniuose, periodinėje spaudoje. Jį domino Lietuvos valstiečių gyvenamųjų namų interjero ir mūro statinių puošyba, liaudies meno dirbiniai. A. Daniliauskas daug prisidėjo prie gerokai primirštos meno šakos — popieriaus karpinių — atgaivinimo, su savo darbais dalyvavo liaudies meno parodose.

A. Daniliauskas buvo labai darbštus ir pareigingas mokslininkas. Mokslines užduotis vykdė kūrybiškai. Principingas, reiklus sau ir kitiems, kartu buvo nuoširdus jaunųjų

mokslininkų glėbėjas. Velionį pažinojusiųjų atmintyje jis išliks kaip darbštumo, parei-
gingumo, atsidavimo mokslui pavyzdys.

P. Kalnius

VLADIMIRAS PASUTA (1918.IV.19—1983.VI.10)

Sulaukęs 65-erių metų mirė daugelio darbų iš senosios Lietuvos istorijos autorius TSRS Mokslų Akademijos narys korespondentas, profesorius Vladimiras Pašuta. Velionis paliko apie 250 darbų, 14 iš jų — monografijų Rusios ir Lietuvos ankstyvojo feodalizmo klausimais. V. Pašuta buvo plačiai žinomas kaip senosios Rusios — Kijevo valstybės istorijos (IX—XIII a.) specialistas, jo knygos išverstos į daugelio Europos tautų kalbas. Žymiausi darbai yra apie senosios Rusios užsienio politiką (1968), Lietuvos valstybės susidarymą (1959, lietuvių k.—1971), feodalizmo raidos kelius (1972), Haličo—Volynės Rusiją (1950), rusų tautos didvyrišką kovą dėl savo nepriklausomybės (1956), Pamedę (1955), Aleksandrą Neviškį (1951, 1974, 1975).

V. Pašuta buvo istorikas, teoretikas, kovotojas, ne sykį kalbėjęs tarptautiniuose istorikų forumuose, jog būtina remtis marksistine-leninine metodologija ir kūrybiškai taisyti ją istorijos moksle. 1971 m. išleido knygą „Revanšistai, Rusijos pseudoistorikai“. Jis nuolat kovojo su rusų ir Pabaltijo šalių emigrantais istorikais, mėginusiais iškraipyti senosios Rusios ir Lietuvos istoriją. Daug pasidarbavo rengiant tarybinius istorijos kursus ir vadovėlius, ypač plačiai žinomą „TSRS iliustruotąją istoriją“ (1974, 1975, 1977, 1980).

V. Pašuta dalyvavo simpoziume agrarinės istorijos problemoms tyrinėti ir paskutiniu metu vadovavo jam. Paskelbė gilių, teoriškai brandžių darbų apie valstiečių vietą ir vaidmenį feodalinėje visuomenėje. Tyrė „Rusų Tiesą“, „Prūsų teisyne“, „Christburgo sutartį“, „Volynės metraščių“, „Gedimino laiškus“ ir kt. šaltinius. Paskutiniaisiais metais jo iniciatyva imtas leisti šaltinių „Korpusas“, t. y. lotynų, graikų, arabų ir kiti seniausiosios TSRS tautų istorijos šaltiniai, taip pat pradėta rengti spaudai ir daugiatomės „Lietuvos Metrikos“ knygas.

Turėjo daug mokinių, iš jų kelis mokslų daktarus. Visiems jiems atidavė dalį gyvenimo, nepaprastai jautrios sielos. TSRS MA TSRS istorijos instituto skyriuje, kuriam jis vadovavo, subūrė labai darnų 25 jaunų, talentingų žmonių kolektyvą, turintį didelių mokslinių užmojų.

V. Pašuta nemažai nuspelnė Lietuvos istoriografijai. Knygoje „Lietuvos valstybės susidarymas“, skirtingai nuo rusų dvarininkiškųjų buržuazinių, o ir kai kurių tarybinių istorikų, jis paskelbė, kad Lietuvos valstybės branduolys susidarė tarp Nemuno vidurupio ir Neries, t. y. lietuvių etninėse žemėse, ir tik vėliau, prijungus baltarusių žemes, ji virto Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste. Lietuviai, palyginti su kaimynais, nebuvo ūkiškai ir kultūriškai atsilikę, pajėgė patys sukurti tokią valstybę. Šiai išvadai pritarė mokslinė visuomenė.

Sviesus V. Pašutos, žymaus tarybinio istoriko, atminimas visuomet liks gyvas Lietuvos istorikų širdyse.

M. Jučas

STANISLOVAS ALGIMANTAS JANUSONIS (1937.II.1—1983.VII.21)

Staigi mirtis nutraukė istoriko numizmato, TSKP nario nuo 1971 m. Stanislovo Janušonio gyvenimą ir darbus.

Velionis gimė Rokiškio raj. Suvainišio miestelyje. 1955 m. baigė Pandėlio vidurinę mokyklą. 1958 m., dar studijuodamas Vilniaus V. Kapsuko universitete, pradėjo dirbti Istorijos ir etnografijos muziejuje konservatoriumi, vėliau tapo vyresnioju bendradarbiu. 1961 m. paskirtas į Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutą, priimamas jaunesnioju moksliniu bendradarbiu. Nuo 1967 m. iki mirties dirbo Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Liaudies ūkio ekonomikos (vėliau — Pramonės ekonomikos fakulteto Ekonominės istorijos ir geografijos) katedroje vyresnioju dėstytoju. Skaitė ekonominės istorijos kursą ir istorikams — numizmatikos speckursą. Kėlė kvalifikaciją ir stažavosi Vilniaus, Leningrado, Krokuvos ir Varšuvos mokslo centruose.

1980 m. apgynė disertaciją „1660—1663 m. vario infliacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir jos politinės-ekonominės priežastys“, už kurią 1981 m. jam suteiktas istorijos mokslų kandidato laipsnis.

S. Janušonis daugiausia tyrinėjo Lietuvos XIII—XVII a. pinigų sistemą, gilinosi į XVII a. Lietuvos DK Vilniaus, Kauno, Lietuvos Brastos, Ujazdovo ir Olivos pinigų kalyklų istoriją: nustatė arba patikslino jų darbo datas, nukaldintų lietuviško vario šilingų kiekį ir monetų gadinimo (lengvinimo) per infliaciją klausimus. Išaiškino iki tol literatūroje nežinomą Lietuvos DK pinigų kalyklą Marienburge. S. Janušonis rašė apie Prahos grašių apyvartą Lietuvoje XIV—XVI a., apie XVI a. lietuviškus grašius. Ypač gerai jis ištyrė XVII a. šaltinius ir praturtino numizmatikos mokslą iki tol nežinomų dokumentų publikacija „1663—1667 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pinigų kalyklų infliacinių vario šilingų kaldinimo nežinomos ataskaitos“ (Lietuvos istorijos metraštis, 1973 m. V., 1974). Ji greitai buvo išversta ir išspausdinta užsienyje (Lenkijos LR).

S. Janušonio įnašas į Lietuvos istoriografiją vertingas tuo, kad, skirtingai nuo neretai pasitaikančių gan mėgėjiškų numizmatikos darbų, jo tyrinėjimai susieti su politine bei ekonomine krašto istorija, panaudota archyvinių šaltinių ir materialinių tyrinėjimo objektų — monetų — duomenų gretinimo metodika. Jis tyrinėjo ir Lietuvos heraldiką. Iš daugiau kaip 20 darbų dalis liko rankraščiuose, tarp jų — ir nebaigtas Lietuvos numizmatikos terminų žodynas.

S. Janušonis daug energijos ir laiko skyrė pedagoginiam darbui: gerai parengė paskaitų kursus, keletą metodinių priemonių, studentams gyvai dėstė bei vedė seminarus. Aktyviai dalyvavo Pramonės ekonomikos fakulteto visuomeniniame gyvenime.

Kruopštaus mokslininko, nuoširdaus ir tauraus žmogaus atminimas liks buvusių bendradarbių, istorikų, atsisveikinusių su juo Vilniaus Karveliškų kapinėse, visų jį pažinojusiųjų širdyse.

L. Mulevičius